

« zurück blättern vor »

**FURMAN** subst. m., ab 1370; auch *forman*, *wórman*. 1) ‘Fuhrmann, Fuhrknecht’ – ‘woźnica’: 1370 ScabCrac nr 518, STP *Ffriczco furman racione debiti, quod Mathie... omnes equos et currus... domine Anne... ad manus commisit fideles*. o (1397) 1863 KodMazL 121, STP *Damu... ad oppidum Srzensko theloneum tali modo, quod emptores seu vectores al. furmany ex civitatibus seu villis ex nostro ducatu... transeuntes per... oppidum... in uno miliari non mensurato in ambas partes theloneum solvere plene domino Stanislawo... sint astricti*. o 1431 AKH XI 447, STP *Vincencio furman III equos versus Wyeliczkam*. o 1467 AGZ XIII 543, STP *Terminus domini capitanei actoris cum Petro vectore al. furman per dominum Stephanum Swanthopelk difertur ad diem crastinum... ad interrogandum ad dominos pro pertransicione telonei*. o 1543 ComCrac 12v, SPXVI *To iefcze doktadaiaycz abi formani naffy nie mogli niemieczfkiei Kupiey ani fPolfkj ani do Polfki iedno furmani fwoyemi Niemieczskiemu kupczy Niemieczszczy vozicz fwoye rzeczy a kupie y do Polski y Spolfki będą mogli*. o 1567 BielSat C3v, SPXVI *W koniech też fzkodę wielką przez Furmány mamy / wiele koni popfuią woząc cudze kramy*. o 1594 SarnStat 968, SPXVI *iz każdy furman ku Śląfku iádąc z folą / powinien tám miefzkác przez trzy dni / y tám tę sól przedawác*. o (1619) 1629 Rys.Ad. 64, L *Stary furman rad słyszcy, kiedy kto biczem trzařka*. o (1611–1640) 1735 Vol.Leg.3 440, L *a furmankowie mnieni, co po koronie żyuności szukaią, po 10*. o †1685 Markowicz 291, KUBALA *umysłilem też nawiedzić gniazdo swoje, i tak przy furmanie przyjechałem do Krakowa*. o (1721) 1964 Sieniawska 163 *[[Spazziowi]] dat furmana [[z]] czterema końmi*. o 1743 BystrzInf U2v, SP17 *furmanowi należy po ziemi wiedzieć drogę a Retmanowi po rzekach*. o vor 1764 TR 354 *klnie iako furman*. o (1778–1784) 1829 Kras.Podstoli 85, DOR *Niejedyn kupiec zapłaciwszy mostowe, załamał się na moście, niejedyn furman uwiązł na drodze od siebie płatnej*. o †1796 Kluk, Sw *W furmankach czterokonných tylko jeden (koń) pod formanem wierzchowy*. o (1832) 1833 D<sub>3</sub>Przegląd 165, SJAM *Liberalniejszy pişą do furmana*. o (†1849) 1949 Słow.Proz. 500, DOR *Jechalişmy jak na spacer – ładnym Zenona kabrioletem – cztery konie w krakowskiej ładniej upręży – furman jego także po krakowsku bogato ubrany i kozak za nami*. o (1925) 1950 Źer.Przedw. 194, DOR *Już mrok zapadał i stary furman zapalił był świece w latarniach obok kozła*. o 1925 Iwasz.J.Księżyc 28, DOR *Furman pochylał się z kozła i pokazał batem przed siebie*. – (ŚLA), STP, SPXVI, MAČZ, ČN, TR, L, SWIL, SW (gw.), LSP, DOR. 2) ‘Sternbild des nördlichen Himmels’ – ‘gwiazdozbiór nieba północnego’: 1528 Murm 5, SPXVI *Arctophilax arctoae, sive ursae phylax i[d est] custos, qui dicitur esse Bootes hic plaustrum vehit. Der wageman*.

*Furman.* ○ 1532 BartBydg 20, SPXVI *Boetes, boete, stella fixa in polo arcticos antecedens illas stellas, quae figurant currum in coelo etc., ffrman.*  
○ (1595) 1598 KlonFlis, SPXVI ○ 1638 Otw.Ow. 64, L *Bootes, Artophylax, gromada gwiazd, którą furmanem abo woźnicą zowiemy: mieysce swoje ma nie daleko wozu gwiazdecznego.* ○ [LBel.] 1691 Bardz.Luk. 73, L *Choć pod mroźnym furmanem w Moskwie byśmy byli.* – SPXVI, MAČZ, L, SWIL (as.), Sw (gw. stp.). **3)** ‘wahrscheinlich Wagen’ – ‘prawdop. podwóz’: 1564 Mącz 477b, SPXVI *Equi ad vecturam idonei, Konie godne w wóz / godzą sie do furmana.* ○ (1570) 1971 LustrDróg 75, SPXVI *Tam drogi dobre, jedno mało furman idzie, bo im nie dopuszczają jeździć tym gościńcem.* ○ [LBel.] 1588 ActReg 14, SPXVI *Pan Hetman [...] ukazał potrzeby iako są prochy, tak pod kule iako do zapatu, kule Olowy, Furmanij pod Działa y insze rzeczy.* – SPXVI, MAČZ. **4)** ‘ungebundene Handvoll oder bestimmte Menge Getreide’ – ‘garść lub pewna określona ilość zżętego, ale niezwiązanego jeszcze w snopy zboża’: vor 1900 Sw *Będzie znąc zyto na furmány.* – SWIL (prow.), Sw (gw.), LSP (pd.). **5)** ‘Stöpsel, Haken vorne an der Deichsel; Beschlag am Ende der Deichsel’ – ‘zatyczka lub hak na przodzie dyszla; końcowe okucie dyszla’: (SŁA), Sw (gw.), LSP (pd.). ◇ **Var:** *forman* subst. m., 1543 ComCrac 12v, SPXVI ○ [LBel.] †1796 Kluk, Sw – SPXVI, Sw (m.u.); *furman* subst. m., 1370 ScabCrac nr 518, STP – (SŁA), STP, SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL, Sw, LSP, DOR; *wórman* subst. m. – Sw (gw.). ◇ **Etym:** nhd. *Fuhrmann* subst. m., ‘jmd., der gegen Bezahlung Personen oder Sachen befördert’, GRI, nur für Inh. 1. ◇ **Konk:** †*fornal*, †*forszpan*, †*foryrtar* II, †*stangret*. ◇ **Der:** *furmanowa* subst. f., ‘Frau eines Fuhrmanns’, 1469 Jabl s.54, SSNO, nur für Inh. 1; *furmanka* subst. f., ‘Frau eines Fuhrmanns’, 1492 AcLeop II nr 799, STP, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *furmanić* v. imp., ‘Fuhrmann sein, Waren befördern’, 1548 LibMal 140, SPXVI, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1; *furmański* adj., 1564 Mącz 477b, SPXVI, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1; *furmaństwo* subst. n., ‘Beruf des Fuhrmanns, Fuhrwesen, Kollektivbezeichnung für Fuhrleute’, 1564 SienLek 164v, SPXVI, zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1; *formański* adj., [hapax] 1565 RejAp 88v, SPXVI, zuerst geb. Sw, nur für Inh. 1; *furmana* subst. f., ‘Frau eines Fuhrmanns’, (1570) 1971 LustrDróg 75, SPXVI, nur für Inh. 1; *furmany* adj., [hapax] 1573 Tak., Sw, zuerst geb. Sw, nur für Inh. 1; *formanek* subst. m., ‘Fuhrmann’, [hapax] (1575) 1961 InwMieszcz nr 197, SPXVI, nur für Inh. 1; *furmanek* subst. m., ‘Fuhrmann’, (1735) 1735 Vol.Leg.3 440, L, zuerst geb. CN, nur für Inh. 1; *furmanka* subst. f., ‘Fuhrwerk’, (1735) 1735 Vol.Leg.3 879, L, zuerst geb. TR, nur für Inh. 3; *furmańczyk* subst. m., ‘Stalljunge’, [hapax] †1791 Jez., Sw, zuerst geb. Sw, nur für Inh. 1; *furmańczyk* subst. m., ‘Knecht eines Fuhrmanns’, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *formanowy* adj., [hapax] 1812 GLw 824, NOWO, nur für Inh. 1; *furmanować* v. imp.,

‘Fuhrmann sein’, zuerst geb. SW, nur für Inh. 1. ❖ Da LINDE außer Vol. Leg. (s.o.) und dem Beispiel aus TROTZ (s.o.) weitere 5 Belege nur aus Sprichwortsammlungen (Rys[[iński]] Ad. und 1720 Gemm.) bringt, handelt es sich wohl, der sozialen Stellung des Referenten entsprechend, um ein Wort, das – jedenfalls vor Ende des 18. Jhs. – nicht zum Wortschatz der Literatur gehört. Die Ableitung *furmanka*, seit dem 18. Jh. wohl die übliche Bezeichnung für ‘Fuhrwerk’, kann eventuell auf das isolierte *furmana* von 1570 (s.o.) zurückgehen. Das Wort ist wohl direkt aus dem Deutschen entlehnt, da die polnische Form seit 1370 als *furman* belegt ist (alle 7 Belege im STP + einmal *furmanka*). Tschechisch könnten höchstens die seltenen Belege für *forman* sein (SPXVI: *furman* 60, *forman* 9), zum tsch. *forman* (Ebel. 1403, GEBAUER), falls es sich nicht um die polnische Variation ó / u vor /r/ handelt. Inhalt 5 ist wohl eine synonymische Übertragung von *fornal* (*fornal* II: *fornal* I → *furman* II). Die Ableitung *furmany* ist wohl ein Druck- oder Lesefehler statt \**furmanny* oder \**furmani*.

« zurück blättern vor »